

Sygn. akt I CSK 188/05

POSTANOWIENIE

Dnia 27 kwietnia 2006 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Tadeusz Żyznowski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Zbigniew Kwaśniewski

SSN Krzysztof Pietrzykowski

w sprawie z powództwa I. R.
przeciwko Skarbowi Państwa - Prezydentowi Miasta W.
o ustalenie,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 27 kwietnia 2006 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej
od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]
z dnia 18 sierpnia 2005 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok oraz wyrok Sądu Okręgowego w W. z
dnia 21 września 2004 r., i odrzuca pozew; nie obciążając
powódki kosztami postępowania w sprawie.**

Uzasadnienie

Sąd Okręgowy uwzględnił powództwo i z powołaniem się na art. 189 k.p.c.

nadał wyrokowi następujące brzmienie.

1. ustala, że małżonkowie D. i F. K. byli właścicielami gospodarstwa rolnego położonego w miejscowości Z., w województwie Wileńskim na terenie dzisiejszej Republiki Białoruskiej o powierzchni 37 ha 3787m² oraz usytuowanych na jego terenie zabudowań drewnianych, krytych gontem,

- a) domu mieszkalnego na podmurówce, jednopiętrowego, z poddaszem o łącznej powierzchni 250m²
- b) obory na podmurówce o powierzchni 400m²
- c) przybudówek do obory – dwie – o powierzchni 200m² każda z nich
- d) spichlerza o powierzchni 100m²
- e) łaźni drewnianej o powierzchni 70m²
- f) piwnicy podziemnej o powierzchni 50m²
- g) stodoły o powierzchni 1200m².

W uzasadnieniu tego wyroku przytoczył ustalenia, z których wynika, że dziadek powódki – K. K. zamieszkiwał przed wybuchem II wojny światowej w miejscowości Z., województwie Wileńskim, na terenie dzisiejszej Republiki Białoruskiej, gdzie posiadał gospodarstwo rolne o powierzchni 37,3787 ha wraz z zabudowaniami drewnianymi krytymi gontem: domem mieszkalnym na podmurówce, jednopiętrowym o powierzchni 250 m², oborę na podmurówce o powierzchni 400 m², dwiema przybudówkami do obory o powierzchni 200 m² każda, spichlerzem o powierzchni 100 m², łaźnią drewnianą o powierzchni 70 m², piwnicą podziemną o powierzchni 50 m² i stodołą o powierzchni 1200 m².

W dniu 18 lipca 1939 r. K. K. sporządził przed notariuszem i w obecności świadków testament, w którym całą opisaną wyżej nieruchomość wraz z inwentarzem żywym i martwym a także ruchomościami domowymi zapisał synowi F. i synowej D. małżonkom K., obojgu w częściach równych. K. K. zmarł wkrótce po dokonaniu tej czynności, a F. K. i D. K. zmarli w latach: 1978 i 1989. Spadek po nich z mocy ustawy nabyli w równych częściach dzieci: P. K., R. K., A. D. i I. R.

F. K. przybył do Polski z rodziną w ramach repatriacji oraz zamieszkał

w miejscowości B. i otrzymał poniemieckie gospodarstwo rolne o powierzchni 9,12 ha, które przekazał na rzecz Skarbu Państwa w zamian za rentę.

Oddalając apelację, Sąd drugiej instancji nie podzielił zarzutu niedopuszczalności drogi sądowej i odwołał się do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 5 sierpnia 2004 r., III CZP 39/04 (Prok. i Pr. 2005, nr 1, s. 36) stwierdzającej, że po wejściu w życie ustawy z dnia 12 grudnia 2003 r. o zaliczaniu na poczet sprzedaży albo opłat z tytułu użytkowania wieczystego nieruchomości Skarbu Państwa wartości nieruchomości pozostawionych poza obecnymi granicami państwa polskiego dopuszczalna jest droga sądowa o ustalenie, że powód bądź jego poprzednicy prawni pozostawili poza obecnymi granicami państwa nieruchomości, do której przysługiwało im prawo własności. Nadto wskazał Sąd Apelacyjny, iż powódka I. R. wystąpiła z pozwem przed wejściem w życie powołanej ustawy z dnia 12 grudnia 2003 r. a w treść orzeczenia Sądu pierwszej instancji zawiera ustalenie, iż poprzednicy prawni powódki byli właścicielami gospodarstwa rolnego. Nastąpiło zdaniem tego Sądu skonkretyzowanie prawa rzeczowego (własności), a nie tylko ustalenie faktu prawotwórczego.

Skargę kasacyjną wniósł Skarb Państwa – Prezydent W.

Pozwany Skarb Państwa – zaskarżając wyrok w całości – zarzucił:

1. a) pominięcie przez Sądy pierwszej i drugiej instancji - Sąd Okręgowy i Sąd Apelacyjny treści art. 67 § 2 k.p.c. zgodnie z którym, za Skarb Państwa podejmuje czynności procesowe organ państwowej jednostki organizacyjnej, z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie, lub organ jednostki nadrzędnej, wobec czego na podstawie przepisów obowiązującej w datach wydania wyroków przez Sąd Okręgowy i Sąd Apelacyjny ustawy z dnia 12 grudnia 2003r. o zaliczaniu na poczet ceny sprzedaży albo opłat z tytułu użytkowania wieczystego nieruchomości Skarbu Państwa wartości nieruchomości pozostawionych poza obecnymi granicami państwa polskiego (Dz. U. z 2004r., Nr 6, poz. 39), za Skarb Państwa winien podejmować czynności procesowe właściwy wojewoda lub organ nad nim nadrzędny. Ponadto Prezydent W. nie mógł reprezentować Skarbu Państwa w postępowaniu przez Sądem Okręgowym i Sądem Apelacyjnym, gdyż zgodnie z art. 23 ust. 1 pkt. 8 ustawy o gospodarce nieruchomościami starosta (w

tym wypadku Prezydent m. W. wykonujący uprawnienia starosty) podejmuje czynności w postępowaniu sądowym w sprawach o własność lub inne prawa rzeczowe na nieruchomości w odniesieniu do spraw związanych z gospodarowaniem zasobem nieruchomości Skarbu Państwa, natomiast nieruchomości pozostawione poza granicami RP nie stanowią tego zasobu. Ponieważ w obu instancjach, jako statio fisci Skarbu Państwa występował Prezydent m. W. wykonujący kompetencje starosty, to oznacza, że pozwany Skarb Państwa był pozbawiony możliwości obrony swych praw - art. 379 pkt 5 k.p.c., a tym samym postępowanie przed Sądem Okręgowym i Sądem Apelacyjnym dotknięte jest w całości nieważnością;

b) niezastosowanie przez Sąd Apelacyjny przepisu art. 378 § 1 k.p.c. zd. 2 i niewzięcie pod uwagę nieważności postępowania wynikającej z art. 379 pkt 5 k.p.c., a mianowicie że pozwany Skarb Państwa z przyczyn wskazanych wyżej (lit. a) był pozbawiony możliwości obrony swych praw.

Wskazując na powyższe pozwany Skarb Państwa wnosil:

2. o uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego w całości, a także

3. o uchylenie w całości poprzedzającego go wyroku Sądu Okręgowego z dnia 21 września 2004 r. wydanego w sprawie I C .../02 i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania za wszystkie instancje.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W przedmiotowej sprawie żądanie pozwu w całości uwzględnione, zmierzało nie tylko do ustalenia faktu pozostawienia mienia na terenach obecnie należących do Republiki Białoruskiej, lecz o ustalenie istnienia stosunku własności nieruchomości, istniejącego w przeszłości (wyrok SN z dnia 16 lutego 1977 r., III CRN 3/77 - OSNCP 1977, nr 11, poz. 220 i uchwała SN z dnia 17 grudnia 1987 r., III CZP 68/87 - OSNCP 1988, nr 6, poz. 74).

W stosunkach między Polską a Białorusią obowiązuje umowa z dnia 26 października 1994 r. o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych (Dz.U. z 1995 r., Nr 128, poz. 619).

Zgodnie z art. 36 tej umowy do stosunków prawnych dotyczących nieruchomości właściwe są prawo i organy tej umawiającej się strony, na której terytorium nieruchomość jest położona. Przytoczony przepis rozstrzyga więc, że w sprawie o ustalenie istnienia (także w przeszłości) prawa własności nieruchomości położonej na Białorusi, jurysdykcję krajową posiadają sądy białoruskie. Umowa nie zawiera równocześnie normy prawnej, która w sprawach dotyczących nieruchomości przyznawałaby jurysdykcję przemienną sądom polskim. Na tej podstawie uznać należy, że w przedmiotowej sprawie - przy założeniu położenia nieruchomości na Białorusi - sądom polskim nie przysługuje jurysdykcja krajowa. Bez znaczenia dla omawianej kwestii jest przy tym fakt, że w chwili w której miało istnieć będące przedmiotem ustalenia prawo własności, przedmiotowa nieruchomość była położona w Polsce. Jeżeli bowiem nic nie wynika z normy jurysdykcyjnej, to okoliczności istotne dla oceny jurysdykcji krajowej ustala się według stanu z chwili wszczęcia postępowania (art. 1097 k.p.c.).

Analogicznie rozstrzyga kwestię jurysdykcji krajowej, odnośnie do stosunków prawnych dotyczących nieruchomości, umowa między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską z dnia 26 stycznia 1993 r. o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych (Dz.U. z 1994 r., Nr 35, poz. 130 ze zm.), której art. 36 stanowi, że do stosunków tych właściwe są prawo i organy wymiaru sprawiedliwości tej umawiającej się strony, na której terytorium nieruchomość jest położona. Umowa nie przyznaje sądom polskim, w sprawach dotyczących nieruchomości jurysdykcji przemiennej. Dla oceny omawianej kwestii nie będą natomiast miarodajne przepisy Rozporządzenia Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych. Zgodnie z art. 66 ust. 1 Rozporządzenie stosuje się tylko do takich powództw, które zostały wytoczone po jego wejściu w życie. Rozporządzenie weszło w życie w dniu 1 marca 2002 r., jednak jest to data właściwa tylko dla stosunków między „starymi” państwami członkowskimi. W stosunku do Polski, która przystąpiła do UE w dniu 1 maja 2004 r., przy braku w traktacie akcesyjnym przepisów intertemporalnych, uznać trzeba, że reguła określona w art. 66 ust. 1 Rozporządzenia ulega modyfikacji, przez przyjęcie, że rozporządzenie stosuje się do powództw wytoczonych po tej

dacie. W sprawie niniejszej, wszczętej przed 1 maja 2004 r. przepisy jurysdykcyjne Rozporządzenia nie znajdują więc zastosowania. W tej sytuacji ubocznie jedynie pozostaje zauważyć, że zgodnie z art. 22 pkt 1 Rozporządzenia w sprawach, w których przedmiotem są prawa rzeczowe na nieruchomościach, wyłączną jurysdykcję mają sądy państwa członkowskiego, w którym nieruchomość jest położona.

Z żadnej z umów międzynarodowych, których zastosowanie w niniejszej sprawie można rozważać, nie wynika jurysdykcja sądów polskich.

W myśl postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 14 stycznia 2005 r., III CZP 72/04 (Prokuratura i Prawo 2005, nr 11, s. 39) w sprawie o ustalenie istniejącego w przeszłości stosunku własności nieruchomości pozostawionej poza obecnymi granicami państwa polskiego w związku z wojną rozpoczętą w 1939 r. położonej obecnie na terenie Litwy lub Białorusi sądom polskim nie przysługuje jurysdykcja krajowa. W myśl art. 202 zd. drugie k.p.c. jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej, okoliczności, które uzasadniają odrzucenie pozwu, sąd bierze pod rozagę z urzędu w każdym stanie sprawy. Brak jurysdykcji krajowej stanowi przyczynę nieważności, którą sąd bierze pod rozagę z urzędu w każdym stanie sprawy. W razie stwierdzenia braku jurysdykcji krajowej sąd odrzuca pozew (art. 1099 k.p.c.) Jeżeli zatem pozew ulegał odrzuceniu, to w postępowaniu kasacyjnym Sąd Najwyższy uchyla wydane w sprawie wyroki i odrzuca pozew (art. 398¹⁹ k.p.c.). Dlatego na podstawie powołanych przepisów oraz art. 102 k.p.c. w odniesieniu do kosztów sądowych należało orzec jak sentencji postanowienia.